

ბიჭიკო დიასამიძე

აჭარა პირველმოციქულთა ხანაში

ქრისტიანობა პირველად ჩვენი ქვეყნის სამხრეთ-დასავლეთში, დღევანდელ აჭარაში შემოვიდა და აქედან მოეფინა სრულიად საქართველოს. ამიტომ საინტერესოა და აქტუალური ვიცოდეთ რა ტერიტორიას მოიცავდა ქრისტეს პირველმოციქულთა დროის აჭარა და რა ადგილი ეჭირა მაშინდელი საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ეს მით უფრო საჭიროა იმიტომაც, რომ თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში არაა ერთი აზრი ისტორიული აჭარის ადმინისტრაციული და ეთნიკური საზღვრების შესახებ. პასუხი უნდა გაეცეს კითხვას: ისტორიული აჭარა მოიცავდა მხოლოდ აჭარისწყლის ხეობას, როგორც ამას ზოგიერთი ავტორი ფიქრობს, თუ მასში შედიოდა ისტორიული ქობულეთის ქვეყანა, ჩაქვი და ბათუმი მიმდებარე ტერიტორიებით, ანუ დღევანდელი აჭარის ტერიტორია.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ლეონტი მროველის (XII.) ცნობა იმის შესახებ, რომ ფარნავაზმა ქვეყნის საერისთავოებად დაყოფისას **„მექუსე გაგზავნა ოძრხის ერისთავად, და მისცა ტაშისკარიდამ, ვიდრე არსენთამდის, ნოსტის თავითგან ზღუამდის, რომელ არს სამცხე და აჭარა“** (ქცა-I 1955:24)

ამჟამად, ზღვამდის საზღვარი, ამ წყაროს მიხედვით, აჭარას უნდა ჰქონოდა. ასეთივე აზრი იკითხება ბოლო წლებში სტამბულის არქივში მოძიებულ ოსმალურ წყაროში **„ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი“** (ზ. შაშიკაძე 2006:3-10), რომელიც XVI საუკუნის 70-იან წლებშია შედგენილი. მასში აღწერილია აჭარისწყლის ხეობის ყველა დასახლებული პუნქტი, მაგრამ დოკუმენტს „ზემო აჭარის“ ჰქვია, რაც გვაფიქრებინებს, რომ აჭარისწყლის ჭოროხთან შესართავის ქვემოთ „ქვეყანა“, ქვემო აჭარა უნდა ყოფილიყო, რომელსაც „ბათუმის ლივა“ ერქვა, მთავარი ცენტრის სახელის მიხედვით (ბ. დიასამიძე 2009: 36). ასეთივე აზრი იკითხება ვახუშტი ბატონიშვილის „საქართველოს გეოგრაფიაშიც“, როცა იგი გურიის აღწერისას ჯუმათის ეკლესიაზე საუბრობს, 525-ე სქოლიოში განმარტავს, რომ **„ჯუმათი მაღალს გორაზეა, საიდანაც მოჩანს მთელი იმერეთი იალბუზამდე და ფესათამდე, აგრეთვე გურია, ბათუმის მხარე, შავი ზღვა, ფოთი“** (ვახუშტი 1904:313), ხოლო კიდევ უფრო გარკვევით ჩანს მისი მიდგომა აჭარის ტერიტორიულ შემოსაზღვრულობაზე სხვა ადგილას როცა ამთავრებს ჭოროხის ხეობის აღწერას და იწყებს აჭარაზე საუბარს. იგი მკითხველს განუმარტავს, რომ **„ვინათგან აღწერენით ბათომი, გონია და ერგე გურიასა ზედა, აწ ერგეს**

ზეილამ ვიწყებთ აჭარისწყლის შესართავიდან“ (ვახუშტი 1904:325) აქ მკლევარი განმარტავს აჭარის აღწერას რატომ აჭარისწყლის ჭოროხთან შესართავიდან იწყებს და არა ბათუმ-გონიო-ერგეს ჩათვლით. აჭარის ნაწილად განიხილავდა ბათუმ-ქობულეთის მხარეს ცნობილი მკლევარი დ. ბაქრაძეც. იგი წერდა: „ეტყობა ეს საზღვარი წარსულში არ არსებობდა და მთელი კინტრიშის ხეობა აჭარაში შედიოდა, ზღვამდე აღწევდა და ბათუმსაც მოიცავდა (დ. ბაქრაძე 1987:69). ამ აზრს იზიარებს აკად. დ.მუსხელიშვილიც. იგი წერს: „რადგანაც „ოდესლაც არსებობდა „ქვეყანა დიდაჭარა“, რომელიც აჭარისწყლის ხეობას მოიცავდა, ცხადია, ეს გულისხმობს „მცირე აჭარის“ არსებობასაც. ზემოთქმულის შემდეგ არ არის გამორიცხული, რომ ეს უკანასკნელი („მცირე აჭარა“) სწორედ დღევანდელი ბარის აჭარის უძველესი სახელწოდება იყო“. უფრო ქვემოთ აზუსტებს: ქობულეთი, ჩაქვი, ბათუმი, ქვემო და ზემო აჭარა „ქვეყანა აჭარის“. შემადგენელი სტრუქტურული ერთეულებია, „ხევეზია“, რომელთა წარმოქმნაც ჩვენ ჯერ კიდევ გვიანბრინჯაო-ადრეული რკინის ხანაში ვივარაუდებთ“ (დ. მუსხელიშვილი, 2007:74-103). თუ ყველა ზემოთქმულს იმასაც დავამატებთ, რომ უძველესი დროიდან, ისტორიის ყველა ეტაპზე, ამჟამად ჩანს აჭარისწყლის ხეობის ზღვისპირეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობა (ა. ინაიშვილი 1975:48-49; ა. კახიძე 1991:56; დ. მუსხელიშვილი 2007:90-91), კიდევ უფრო დამაჯერებელი გადხება ის, რომ ისტორიული აჭარის ადმინისტრაციულ საზღვრებში შედიოდა დღევანდელი ქობულეთისა და ხელვაჩაურის რაიონების და აჭარისწყლის ხეობის ტერიტორიები ქალაქი ბათუმით.

რა ვითარება იყო ისტორიული აჭარის ტერიტორიაზე ჩვენთვის საინტერესო ქრისტეს პირველმოციქულთა ხანაში - ახალი წ-ის I-II საუკუნეებში? წყაროები ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე საქართველოს რომზე პოლიტიკურად დამოკიდებულ ქვეყნად წარმოგვიდგენენ, სადაც ჯერ კიდევ დასრულებული არაა მთიელ ტომთა ბარში ჩამოსახლების პროცესი, რაც ქვეყანაში ანარქიასა და ძალმომრეობის ატმოსფეროს ქმნის. ამას ემატება რომაელთა მცდელობა შინარჩუნონ აქ ბატონობა და ამ მიზნით მნიშვნელოვან ციხე-ქალაქებში გარნიზონები ჰყავთ ჩაყენებული (მარტო აფსაროსში 3000 ჯარისკაცი ყოფილა), თუმცა საშინაო და საგარეო პირობების გართულების გამო რომი იძულებულია სამოკავშირეო ხელშეკრულება დადოს ჯერ ქართლთან, მოგვიანებით ეგრისთანაც. ახალი წელთაღრიცხვის I საუკუნის ბოლოდან ქართლი ახერხებს მდგომარეობის გამოსწორებას და II საუკუნის შუა ხანებში ფარსმან II-ის მმართველობისას (30-40-იანი წლები) ნომინალურ დამოუკიდებლობას აღწევს და ზოგჯერ რომის მიმართ აგრესიულ

პოლიტიკასაც ატარებს. ხოლო ეგრისი პოლიტიკურად დაქუცმაცებული, პატარ-პატარა სამეფოებად დაყოფილი ქვეყანაა რომის გავლენის ქვეშ.

კაპადოკიის პროვინციის პროკონსულის ფლავიუს არიანეს საინსპექციო დათვალიერების ანგარიშის მიხედვით, რომელიც მან იმპერატორ **ადრიანეს** (117-138) გაუგზავნა 134 წელს, სამხრეთ-დასავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობენ ტრაპეზუნტელების შემდეგ-კოლხები (დრილები, სანები), შემდეგ მაკრონები და ჰენიოხები, მათი მეზობლები ძიდრიტები არიან, ძიდრიტების გვერდით ლაზები ცხოვრობენ, შემდეგ აბსილები, აბასკები და სანიგები. არიანე იძლევა მათი საცხოვრებელი ადგილების საზღვრებასაც და ამ წყაროს მიხედვით ისტორიული აჭარის ტერიტორიაზე ძიდრიტი ტომები ჩანან, რომლებიც მისი თქმით, ფარსმანის ქვეშევდრომნი არიან (არიანე ფლავიუს 1961:42-43). ეს იმას ნიშნავს, რომ ფარსმან II შეჭრილა რომის გავლენის ქვეშ მყოფ სამფლობელოებში და მოუპოვებია შავ ზღვაზე გასასვლელი (ნ. ლომოური 1962:10). ამ დროიდან ისტორიული აჭარის ნაწილი-ჭოროხის სამხრეთით მდებარე მხარე გონიო-აფსაროსის ჩათვლით, რომის დაქვემდებარებაში მყოფი მაკრონ-ჰენიოხთა სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა, ხოლო დანარჩენი ნაწილი ბათუმ-ქობულეთის ჩათვლით ქართლის იურისდიქციაში (ნ. ლომოური 2007:329). ფაქტობრივად ქართლის საზღვრებში შემავალი აჭარა ერთგვარ ჯებირად და მცველად იქცა, როგორც ქართლის, ისე ეგრისისათვის.

ისტორიული აჭარის ტერიტორიაზე მცხოვრები ძიდრიტი და მოსაზღვრე ტომების საციალურ-კულტურულ და ეკონომიკურ მდგომარეობაზე წარმოდგენას გვიქმნის აქ ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული ადგილობრივი წარმოების და სხვა ქვეყნებიდან შემოტანილი მასალები. ისინი ადასტურებენ აქაურთა რკინის წარმოების მაღალ კულტურასა და აქტიურ საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობას, როგორც ქვეყნის სხვა მხარეებთან, ისე მეზობელ და შორეულ ქვეყნებთანაც.

რომ არაფერი ვთქვათ ბარის აჭარის ტერიტორიაზე არსებულ ცენტრებსა (პეტრა-ციხისძირი, გონიო-აფსაროსი) და აღმოჩენილ განძებზე, შიდამთიან აჭარაში ამ და უფრო ადრე პერიოდის ცხრა განძია (**მახუნცეთის, საღორეთის, ქედის, ვერნების, დიდაჭარის, ხიხაძირის, სიხალიძეების, თაგოს, ზუნდაგის**) აღმოჩენილი. განვითარებული და დახვეწილი მატერიალური კულტურის საფუძველს მაღალი სულიერი კულტურა წარმოადგენდა. ი.ჯავახიშვილის გამოკვლევით **„ქართველ ტომებს სათავისო სათემო ღვთაებათა გარდა, ყველასათვის საერთო რწმენაც ჰქონათ, საერთო ქართველური წარმართობაც უოფილა“** (ი. ჯავახიშვილი

1979:155). როგორც ჩანს, ყველა ზემოთქმულმა შეამზადა საფუძველი მცირე აზიაში ქრისტიანული იდეებისა და მოძღვრების საქართველოს ტერიტორიაზე გასავრცელებლად. ამას ხელს უწყობდა I საუკუნის 70-იანი წლებიდან იმპერატორ ვესპაზიანეს დროს (69-79 წწ) ტიტუსის მიერ იერუსალიმის აღების და ტაძრის დანგრევის შემდეგ (70 წ) აქედან ებრაელების განდევნა და მათი საქართველოში მასობრივად დასახლება. ასევე ქრისტიანობას ნაზიარები მცირეაზიელებით დაკომპლექტებული რომაული გარნიზონების ჩაყენება ზღვისპირა ციხეებში. ასე, რომ ყველა ზემოთქმული და უცხოელ ავტორთა ცნობებსა და „ქართლის ცხოვრებაში“ ჩანართის სახით მოცემული ინფორმაცია ქრისტეს პირველმოციქულთა მისიონერული მოღვაწეობის შესახებ ერთმანეთს ავსებს და ადასტურებს (ბ. დიასამიძე 2001:302).

მცირე აზიაში პირველ საუკუნეში მიმდინარე მოვლენები (ქრისტეს მოღვაწეობა და მისი შედეგები) როგორც ჩანს, ქართლის დედაქალაქ მცხეთაში ცნობილი ყოფილა. ამასვე გვამცნობს „ქართლის ცხოვრების“ ჩანართიც, სადაც ნათქვამია, რომ როცა იესომ თავი ღვთის ძედ გამოაცხადა, იერუსალიმელმა ებრაელებმა მოიწვიეს ყველა ქვეყნიდან, მათ შორის საქართველოდანაც „მეცნიერნი სჯულისანი“, რათა „განებჭოთ და განეკითხათ“ ეს საკითხი (ქცა 1955:37). ყურადღებას იქცევს ჩანართის ის ნაწილიც, სადაც იერუსალიმში გასამგზავრებლად მომზადებულ ელიოზს დედა ევედრება მონაწილეობა არ მიიღოს იესოს მიმართ სასიკდილო განაჩენის გამოტანაში. თითქოს მან იცის იესოს განსაკუთრებული მისიის შესახებ კაცობრიობის წინაშე. ასევე ყურადღებას იქცევს ელიოზის დის უცნაურ ვითარებაში სიკვდილის თაობაზე ნათქვამი: **„განიხმა ყოველსა მას ქალაქსა მცხეთას და ვითარცა საცნაურ იქმნა, მეფეცა და ყოველთა მთავართა, და ყოველსა ერსა და ყოველთა ერთბაშად დაუკვრდა საქმე საშინელი.“** ანუ მაცხოვრის მოწამეობრივი აღსასრულისა და მცხეთაში მისი გამოძახილის შესახებ ამბავი საყოველთაო გახდა, სრულიად საქართველომ გაიგო და რათქმა უნდა, ქართლის სამეფოში გაერთიანებულმა აჭარამაც.

მაცხოვრის ცად ამალღების შემდეგ, მისმა მოწაფეებმა სამოციქულოდ გაინაწილეს ქვეყნები. საქართველო ღვთისმშობელ მარიამს ერგო, რომელმაც უფლის რჩევით ანდრია პირველწოდებული გამოგზავნა ხატიით „მცუელად მათდა უკუნისამდე ჟამთა“ (ქცა 1955:38). ანდრია „მოვიდა.... ქალაქად ტრაპიზონად, რომელ არს სოფელი მეგრელთა“. აქედან კი „შევიდა ქუეყანასა ქართლისასა, რომელსა დიდ-აჭარა ეწოდების და იწყო ქადაგებად სახარებისა“..... იქ, სადაც ღვთისმშობლის ხატი დაასვენეს, „აღმოეცენა წყარო და ფრად შეუენიერი და დიდი“. მოციქულმა დაადგინა მღვდელნი და დიაკონნი... აღაშენეს ეკლესია შეუენიერი

სახელსა ზედა ყოვლად წმიდისა ღვთისმშობლისა,“ — ვკითხულობთ „ქართლის ცხოვრების“ დანართში (ქცა 1955:39).

ეს იყო ალბათ პირველი ეკლესია არა მარტო აჭარა-საქართველოში... როცა მოციქულმა წასვლა ინება, მოსახლეობამ თხოვა: **„უკეთუ შენ წახვალ, ხატი ეგე ყოვლად-წმიდისა ღვთისმშობლისა აქა დაგვისვენე, სასოდ და მცუელად ჩვენდა“**, რითაც გამოხატეს ის დამოკიდებულება და განწყობილება, რასაც მოციქულთა ქადაგება და საქმიანობა იწვევდა მოსახლეობაში.

ორი ათას წლამდეა გასული დიდაჭარაში ანდრია პირველწოდებულის მიმოსვლიდან, უფლის ზეციური მადლის მოფენიდან. დრომ და ისტორიულმა ქარტეხილებმა ბევრი რამ მესხიერებიდან და მიწის ზედაპირიდან წაშალა, აღარ ჩანს იმ პირველი ეკლესიის ნანგრევებიც, მაგრამ დარჩა მძლავრი ბალავარი ქართველობისა და წყარო ჩვენი რწმენისა, რომელიც უწყვეტად მოედინებოდა და მოედინება საზრდოდ ქართული ეროვნული ცნობიერებისა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- ვახუშტი 1904 - ვახუშტი ბატონიშვილი, საქართველოს გეოგრაფია, რედაქცია მ. ჯანაშვილისა, ტფილისი, 1904;
- დ. ბაქრაძე 1987 - დ. ბაქრაძე, არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, თარგმნა ა.ტოტოჩავამ, ბათუმი, 1987;
- ბ. დიასამიძე 2001 - ბ. დიასამიძე, ქრისტიანობა დასავლეთ საქართველოში (I-X საუკუნეები), ბათუმი, 2001;
- ბ. დიასამიძე 2009 - ბ. დიასამიძე, ისტორიული ეტიუდები, ბათუმი, 2009;
- ა. ინაიშვილი 1975 - ა. ინაიშვილი, დიდაჭარის განძი და კოლხური ნივთიერი კულტურის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი,- სდსმ, V, 1975;
- ა. კახიძე 1991 - ა. კახიძე, შ. მამულაძე, აჭარისწყლის ხეობის უძველესი არქეოლოგიური ძეგლები, ბათუმი, 1991;
- ნ. ლომოური 1968 - ნ. ლომოური, ეგრისის სამეფოს ისტორია, თბ., 1968;
- ნ. ლომოური 2007 - ნ. ლომოური, ლაზიკის სამეფოს წარმოქმნა და აჭარა, წგ.სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა, ტ. I, ბათუმი., 2007;
- დ. მუსხელიშვილი 2007 - დ. მუსხელიშვილი, აჭარის ისტორიული გეოგრაფიისათვის, წგ.სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა I, ბათუმი, 2007

ფლავიუს არიანე 1961 - ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა ნ. კეჭაყმაძისა, თბ., 1961;
ქართლის ცხოვრება 1955 - ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბ., 1955;
ზ. შაშიკაძე 2006 - ზ. შაშიკაძე, აჯარისწყლის ხეობის სოფლები და მისი მოსახლეობა XVI საუკუნის მეორე ნახევარში.-ჟურნალი „ჩვენებურების“ ვებგვერდი, www.cvenebur.net (ქართული ვარიანტი), 2006;
ივ. ჯავახიშვილი 1979 - ივ. ჯავახიშვილი, თხზ. ტ. I, 1979.

Bichiko Diasamidze

Adjara in the Period of the Apostles of Christ

Historical Adjara covered the gorge of Adjaristskali and surrounding territories of Batum-Kobuleti. In the period of the apostles of Christ (I-II centuries) these territories were populated by Dzidriti tribes. At this time one part of Adjara, situated in the South of the river Chorokhi and including Gonio-Apsarosi, was incorporated into the kingdom of Makron-Heniokh subordinated to Rome and the gorge of Adjaristskali with Batum-Kobuleti into the Kingdom of Kartli. Under such conditions Adjara played a role of bulwark for both Egrisi and Kartli.

After resurrection of Christ, his Apostles (Saint Andrew the First Called, Simon Cananeus, Matthew) visited Did-Adjara and preached a New Testament. They built churches, installed the priests... It can be admitted that it was the first church not only in Georgia...

Since Christianity has become the symbol of spiritual and cultural-political unity of the Georgian people.